

ЮВЕНАЛЬНЕ ПРАВО НА ПРАЦЮ: СТАНДАРТИ І ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Кожушко С. І., Галіахметов І. А.

Метою статті є розгорнуте дослідження історико-правового та теоретико-юридичного аспектів ювенального права на працю з опрацюванням чинних міжнародних, європейських стандартів та практик.

Визначено формування нового науково-дослідницького напрямку – правової ювеналістики у сфері права на працю. Порівняльний аналіз міжнародних та європейських стандартів прав неповнолітніх осіб і національного ювенального законодавства у сфері забезпечення права на працю вищезгаданої категорії працівників демонструє високий ступінь їх кореляції.

Проаналізовано ювенально-правові трудові відносини. У частині захисту ювенального права на працю – це інститути трудового права, як-то трудовий договір, робочий час, час відпочинку, оплата праці, охорона праці тощо. Враховується проблематика диференціації праці, дискримінації на роботі або робочому місці за гендерних та вікових підстав, комплаєнс (англ. compliance) – відповідність будь-яким внутрішнім або зовнішнім вимогам або нормам та інше. Введено в науковий обіг поняття ювенального статусу працівника.

Проаналізовано концептуальні моделі ювенального працевлаштування та роль держав-членів Європейського Союзу і України щодо трудових прав дитини/неповнолітньої особи.

Доктринальні підходи до дослідження окресленої тематики щодо проблеми правового регулювання суспільних відносин за участю молоді виходять за рамки науки трудового права, адже координування проблеми захисту права на працю численні й різноманітні.

Можна констатувати, що наукові дослідження у сфері захисту ювенального права на працю здійснюються на стику юридичних наук, тобто мають міждисциплінарний комплексний характер.

Викладені авторські висновки щодо співвідношення між міжнародним, інтеграційним (європейським) та національним ювенальним правом на працю в Україні. Кваліфіковано ювенальне право на працю, – тобто право на вільний вибір професії, роду занять і роботи; на належний рівень оплати праці, не нижче встановленого державою мінімального розміру, забезпечення повного обсягу гарантій держави у сфері трудових відносин – адаптовані до особливого суб'єкта – неповнолітньої особи; ювенальні (спеці-

альні) трудові права і обов'язки, які постають як дозволені об'єктивним правом види належної поведінки, що встановлюються тільки для дітей законодавчо визначеного віку.

Ключові слова: трудове право, ювенальне право на працю, європейські стандарти, неповнолітня особа, ювенально-правові трудові відносини.

Kozhushko S. I., Haliakhmetov I. A. The juvenile right at work: standards and practice of the European Union and Ukraine

The purpose of the article is a detailed study of the historical-legal and theoretical-legal aspects of the juvenile right at work with the development of existing International, European standards and practices.

The formation of a new research direction is determined as the Legal Rights of Juveniles in the field of the right at work. This article present a comparative analysis of International and European standards on the rights of minors and national juvenile legislation in the field of ensuring the right at work. This analysis demonstrates a high degree of correlation between International and European standards and national legislation.

Juvenile labour relations are analysed. In terms of protecting the right of young people at work, these are such labour law institutions as an employment contract, working hours, rest time, wages, labour protection, etc. Issues of differentiation of labour, discrimination in the sphere of employment or in the workplace are considered by gender and age sign, compliance (as compliance with any internal or external requirements or customs) and more. The concept of the juvenile status of the employee has been introduced into scientific circulation.

Doctrinal approaches to the study of the outlined topics are the problems of legal regulation of social relations with the participation of young people. These problems go beyond the science of labour law because the coordination of the problem of protecting the right at work is numerous and diverse.

It can be stated that scientific research in the field of protection of the juvenile right at work is interdisciplinary in nature.

The author's conclusions regarding the relationship between international, integration (European) and national juvenile right at work in Ukraine are presented. The juvenile right at work is qualified as the right to freely choose a profession, types of employment and work; for the appropriate level of remuneration, not lower than the minimum amount established by the state, ensuring the full scope of state guarantees in the field of labour relations – adapted to a special subject – a minor; juvenile (special) labour rights and duties, which appear as types of appropriate behaviour permitted by objective law, established only for children of a legally defined age.

Key words: labour law, juvenile right at work, european standards, minor, juvenile labour relations.

Постановка проблеми та її актуальність.

Опрацювання теорії ювенального права та розвитку його доктрини в частині захисту трудових прав неповнолітніх, що є конституційним обов'язком держави, потребує сучасних підходів до розв'язання нагальних правових проблем. Правове регулювання суспільних відносин за участю неповнолітніх ґрунтується на загальноправових та міжгалузевих, галузевих та локальних принципах певної галузі права, які прямо чи опосередковано, але обов'язково відбивають особливості правового регулювання цих суспільних відносин. Правове регулювання права на працю неповнолітніх, як особливо вразливого суб'єкта ювенальних відносин, повинно функціонувати в найвищих інтересах.

Теоретичне підґрунтя ювенального права розмежовує чотири основних аспекти використання. Це може бути відповідна галузь юридичної науки, галузь права, галузь національного законодавства та навчальна дисципліна.

Нині створені необхідні інститути для захисту неповнолітніх, які доцільно уніфікувати «відповідно до законів, умов та процедур, що застосовуються в державі-члені та в ЄС, ставлення до працівників, які є громадянами України та, які законно працевлаштовані на території держави-члена, мають бути вільними від будь-якої дискримінації на підставі громадянства щодо умов праці, винагороди або звільнення, порівняно з громадянами цієї держави-члена» (ч. 1 ст. 17 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів ювенального права на працю у науці, присвятили свої здобутки знані вчені, серед яких, зокрема: С.В. Венедік-

тов, В.М. Дудін, М.І. Іншин, Н.М. Крестовська, Г.М. Омеляненко, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко, К. Лунді (Christine Lundy), Л. Лунді (Laura Lundy) та інші.

Метою цієї статті є розгорнуте дослідження історико-правового та теоретико-юридичного аспектів ювенального права на працю з опрацюванням чинних міжнародних, європейських стандартів та практик.

Виклад основного матеріалу. Правова ювеналістика (наука ювенального права) визначається як система теоретичних та прикладних знань про традиції, сучасний стан та перспективи правового регулювання суспільних відносин за участю дітей та молоді, про правове забезпечення умов виживання, належного розвитку та соціалізації підростаючого покоління. Її об'єктом є правова реальність (зокрема, історичні її аспекти), головним суб'єктом та центром якої прямо або опосередковано є підростаюче покоління [1, с. 8].

Ювенальне право України – це комплексна галузь права, справедливо тлумачить Н.М. Крестовська. На визначення дослідниці ця галузь є ціннісно орієнтованою системою матеріальних, процесуальних та організаційних правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвитку та соціалізації дитини за допомогою закріплення особливого статусу дитини як суб'єкта права, встановлення компетенцій інших суб'єктів права, зобов'язаних опікуватися справами дітей, і регулювання відносин, одним з учасників (безпосереднім або через представника), яких є дитина [1, с. 14].

Становлення прав дитини (неповнолітніх) починається з XIX століття. Дитину почали розглядати як «індивід», що потребує захисту. Вперше в Європі були прийняті закони, що регулюють дитячу працю. Різні юридичні тексти поступово заохочували або робили освіту дітей обов'язковою, і суспільство визнало той факт, що з дитиною не можна поводитися так само, як із дорослим [2].

Міжнародний захист прав дитини в XX столітті, ознаменувався тим, що вони стають суб'єктами прав. Дитина є повноцінним членом сучасного суспільства, тому необхідно трактувати її в якості повноправного суб'єкта соціального життя. Винятково дитина, як суб'єкт цих відносин, є носієм усіх тих прав і свобод, які регламентовані, як загальноновизнані права людини [13, р. 22-23].

На думку Крістіни Лунді (Christine Lundy), розуміння міжнародного захисту прав дитини представляє собою систему взаємоузгоджених дій

держави та неурядових міжнародних організацій, спрямованих на розробку та забезпечення прав дитини, для формування сприяння їхнього закріплення в національному законодавстві та надання міжнародної допомоги дітям слаборозвинених держав [11, р. 21].

Початок ХХ століття демонструє прискорення розвитку прав дитини. Так, у 1919 році Ліга Націй створила Комітет із захисту дітей. Згодом, 26.11.1924 р. була прийнята Женевська декларація (*англ.* Declaration of the Rights of the Child [8]) – перший міжнародний акт про права дитини, натхненний працею Януша Корчака [10], якого визнають «батьком» прав дитини.

Цей Акт про права дитини започаткував міжнародні стандарти у сфері захисту прав дітей. Вони базуються на принципах, що окреслюють загальнолюдські цінності – гуманізм, демократизм, законність тощо. Говорячи про системне формування ювенального права на працю, треба враховувати, що воно має бути підпорядковане загальним принципам насамперед – це принцип пріоритетності прав дитини (неповнолітнього), як найманого працівника.

Наукові підходи виділяють ключові етапи становлення прав дитини після створення ООН у ХХ сторіччі. Вони пов'язані з прийняттям ключових міжнародних документів та створенням неурядових організацій, а саме: (1) Загальна декларація прав людини, яка визначає, що «материнство та дитинство мають право на особливу турботу та допомогу» (1948 р.); (2) ООН прийняла Декларацію прав дитини, яка визнала дитину суб'єктом прав (1959 р.); (3) Міжнародний рік дитини, організований за ініціативою BICE (*англ.* The International Catholic Child Bureau; *фр.* Bureau international catholique de l'enfance) – Міжнародне католицьке дитяче бюро, було засноване в 1948 р. Рік дитини ознаменував зростання дотримання прав дитини в багатьох державах (1979 р.); (4) Група неурядових організацій під керівництвом BICE та DCI (*англ.* Defence for Children International – Міжнародна організація захисту дітей) брали участь у підготовчій роботі з прийняття Конвенції про права дитини (1979-1989 рр.); (5) Генеральна Асамблея ООН одностайно ухвалила 20.11.1989 р. Конвенцію про права дитини (*англ.* The Convention on the Rights of the Child) [4]; (6) Директива Ради 94/33/ЄС від 22 червня 1994 р. «Про захист молоді на роботі» (Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work [6]) тощо.

Цей перелік продовжується із впровадженням норм ювенального права в законодавство, зокрема: адміністративне, житлове, екологічне,

податкове, про судочинство окремо взятої держави та їхній розвиток у ХХ столітті. У межах цього дослідження, окремої уваги заслуговує *дифузія* ювенальних норм у трудове законодавство, а саме: (1) *посилення* Конвенції про права дитини шляхом прийняття двох факультативних протоколів щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та участі дітей у збройних конфліктах; (2) *прийняття* Третього факультативного протоколу, який запроваджує механізм, за допомогою якого діти можуть подавати скарги до Комітету з прав дитини; (3) 25-річниця Конвенції про права дитини (20.11.2014 р.). Її ратифікували 193 держави-члени ООН. Лише Сполучені Штати та Сомалі, які підписали договір, не ратифікували її; (4) 30-річниця Конвенції про права дитини (20.11.2019 р.).

ООН окреслено принципи, що закріплені Конвенцією про права дитини, яка захищає права всіх дітей будь-де, бути вільними від дискримінації, насильства та зневаги, зокрема: (1) до дітей потрібно ставитися з повагою та гідністю; (2) про них потрібно піклуватися, розвивати та бути частиною їхніх спільнот; (3) діти мають право на освіту, висловлювати власну думку та брати участь у прийнятті рішень, які їх стосуються; (4) діти мають право на захист від будь-якого насильства та дискримінації, де б вони не жили, незалежно від свого етнічного чи соціального походження, майна, інвалідності, народження чи іншого статусу (Celebrating 30 years of the Convention on the Rights of the Child) [5].

Отже, можна погодитися з науковим підходом професорки Лаури Лунді (Laura Lundy), що благополуччя дитини поодинокі згадується в Конвенції ООН про права дитини, незважаючи на те що поєднання «права дитини та благополуччя» все частіше з'являється в дискурсі політиків, захисників дитинства та дослідників. Здебільшого концепція благополуччя дитини розглядається через дисциплінарну призму прав людини, приділяючи особливу увагу правам дитини, викладеним у Конвенції про права дитини [12].

Вимоги щодо захисту ювенального права на працю, зокрема, Директиви 94/33/ЄС Європейської ради від 22.06.1994 р. «Про захист молоді на робочому місці», ґрунтуються на певній низці Конвенцій Міжнародної організації праці. Передусім керуються такими Конвенціями: (1) Конвенція № 138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» (Convention Concerning Minimum Age for Admission to Employment № 138 (1973 р.). Мета прийняття – задля забезпечення внутрішньодер-

жавної відповідності законодавства про працевлаштування та освіти; (2) Конвенція № 182 «Про негайну заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» (Worst Forms of Child Labour Convention № 182 (1999 р.) та іншими.

Однією із проблем сучасного суспільства є проблема соціальної відповідальності в умовах зростаючого безробіття та формування прекаріату (англ. precarious і лат. precarium – сумнівний, ризикований, негарантований, нестабільний).

У 2020 р. світ досяг важливої віхи в боротьбі за припинення експлуатації дитячої праці, коли всі 187 держав-членів Міжнародної організації праці ратифікували Конвенцію МОП № 182 «Про найгірші форми дитячої праці», взявши на себе зобов'язання ліквідувати небезпечні форми праці, які загрожують дітям у всьому світі. Ця Конвенція є важливою ознакою глобального зобов'язання припинити небезпечну дитячу працю. Однак держави-члени МОП повинні й надалі вживати конкретних заходів, щоби захистити всіх дітей від цієї роботи. А з огляду на нові виклики, пов'язані з пандемією Corona Virus Disease 2019, це важливіше, ніж будь-коли.

І тому МОП 2021 р. оголосила Міжнародним роком боротьби з дитячою працею. У резолюції Міжнародної організації праці підкреслювалося, що держави-члени ООН зобов'язуються «здійснити невідкладні та дієві кроки до викоринення примусової праці та сучасного рабства, забезпечення заборони та ліквідації найгірших форм дитячої праці, включно з вербуванням та використанням дітей-солдат, а до 2025 року покінчити з дитячою працею у всіх її проявах». На жаль, цим ідеям не судилося втілитись.

Наука ювенального права досліджує правовий статус дитини та проблематику його реформування відповідно до сучасних викликів. Як галузь наукового знання, що визначається передусім як система правових норм, які регламентують ювенально-правові відносини, ювенальне право сприяє, не лише вирішенню державно-ювенальних проблем, а й удосконалює національне законодавство в частині забезпечення прав і свобод неповнолітніх.

Можна констатувати, що наукові дослідження у сфері захисту ювенального права на працю здійснюються на стику юридичних наук, тобто мають міждисциплінарний комплексний характер. У доктринальних підходах до визначення прав дитини в міжнародному праві та ЄС існує така позиція, що міжнародному співтовариству доцільно сприяти

зменшенню відмінностей між правовим змістом категорій «людина» й «дитина», у контексті прав, якими вони володіють [13].

Уявляється, що це дискусійний і достатньо спірний підхід. Навіть, у трудовому законодавстві України, де можливості укладання трудового договору з неповнолітніми обмежені через неприпустимість експлуатації дитячої праці, неповнолітні наймані працівники диференціюються за віком: до 14 років, від 15 років, від 16 до 18 років, до 21 року.

Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини ООН 1989 р., іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. сьома ст. 7 Сімейного кодексу України). Правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття.

Правове регулювання права на працю неповнолітніх має свої особливості. Відповідно до ст. 187 КЗпП України, неповнолітні, які не досягли 18 років у трудових правовідносинах прирівнюються до дорослих найманих працівників.

Ця категорія найманих працівників при цьому, у частині правого регулювання робочого часу, часу відпочинку, деяких аспектів охорони праці та інших умов праці – користується пільгами, які закріплені трудовим законодавством України.

Дійсно, до неповнолітньої особи застосовується новела (нова редакція) ч. другої ст. 5 Закону України «Про охорону праці» про те, що «під час укладання трудових договорів (крім трудового договору про дистанційну роботу, про надомну роботу) одним із зобов'язань роботодавця є проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору та з урахуванням особливостей спрощеного режиму регулювання трудових відносин, визначеного главою III-Б КЗпП України».

Так, прийом неповнолітніх осіб до навчальних закладів для навчання професіям, пов'язаним із роботами зі шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки, здійснюється відповідно до Типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2006 р. № 441.

Прийом здійснюється за умови досягнення ними 18-річного віку на момент закінчення навчання (п. 2.3 Положення про порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з роботами із шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки, затверджено наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 30.12.1994 р. № 130).

Таким чином, будь-яке працевлаштування неповнолітніх осіб на роботи зі шкідливими та важкими умовами праці або підвищеної небезпеки – заборонено.

Навряд чи варто доводити, що кожна вікова група молоді від народження до 35 років має свої специфічні проблеми, що потребують правового рішення, на нашу думку.

Поняття молоді в трудовому праві України відсутнє, але опосередковано впроваджено в правове поле в якості імплементації в національне законодавство здебільшого положень Європейської хартії щодо участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні. Викладене було регламентовано Законом України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX. Цим Законом визначено, що «молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» (п. 17 ч. першої ст. 1).

У сучасній правосвідомості існує розуміння несамотійності дитини як суб'єкта права (Л. Лунді та інші). Світова спільнота, з одного боку, визнає, що дитина, будучи людиною, повинна володіти можливістю користуватися всіма властивими людині правами, зокрема правом на працю. З іншого боку, не всім обсягом прав людини дитина в змозі користуватися належним чином.

Дійсно, національні законодавства здебільшого держав ЄС виділяють дитину в певну соціальну групу населення, яка до певного віку потребує особливого соціального захисту своїх прав. Однак у доктринальних підходах акцентується, що виділення дитини в окрему правову категорію, що має особливий правовий статус, має й інший бік проблематики, що досліджується.

Проте «компетентність» дитини як суб'єкта щодо трудових прав демонструє певний дуалізм. Текст Конвенції про права дитини лише підтверджує це твердження, не закріплюючи правового статусу дитини як володаря загальноновизнаних прав людини, обмежуючись наділенням дитини основними правами людини (ст. 12-16 Конвенції) [13].

Молода особа (*англ.* young person) – будь-яка особа віком до 18 років, зазначених у ст. 2 (1) і 3 Директиви ЄС 1994 р. про захист молоді на виробництві, а «дитина» (*англ.* child) означає будь-яку молоду особу віком менше ніж 15 років та все ще підлягає обов'язковому очному шкільному навчанню відповідно до національного законодавства. Своєю чергою «підліток» (*англ.* adolescent) – будь-яка молода особа вік якої не менше 15 років, але менше 18 років, яка більше не підлягає обов'язковій очній формі навчання відповідно до національного законодавства [6].

«Дитяча праця» (*англ.* child labour) – це поняття, яке використовується в міжнародному праві для позначення форм праці, що є: (1) шкідливими для дітей. Дитяча праця заборонена Конвенцією ООН «Про права дитини», яка (2) накладає на держави-учасниці зобов'язання щодо її усунення. Дитяча праця позбавляє дітей їхнього дитинства, їхнього потенціалу й гідності, і шкодить їхньому фізичному і психічному здоров'ю. Вона також перешкоджає навчанню дітей, позбавляючи їх можливості взагалі відвідувати школу, або зобов'язуючи їх передчасно покинути школу, або вимагаючи від них поєднувати працю з відвідуванням школи.

Свого часу Уряд Італії, профспілки та організація роботодавців Confindustria підписали угоду про боротьбу з дитячою працею (16.04.1998 р.). Основними заходами передбачалися: (1) *підвищення* віку закінчення школи та розробка схем заохочення дітей, які вибули, повернутися до школи; (2) *посилення* репресивних заходів проти підпільної зайнятості та введення санкцій проти фірм, що використовують працю неповнолітніх, як в Італії, так і за кордоном; (3) економічна *підтримка* малозабезпечених сімей тощо.

Угодою також були передбачені форми сертифікації (товарні знаки і реєстр підприємств), які підтверджують, що підприємство не використовувало дитячу працю на будь-якій стадії виробничого процесу. Законопроект із цього питання був схвалений Сенатом у червні 1999 року [9].

Висновки. Сформульовані принципи, що закріплені в Декларації про права дитини, Конвенціях МОП та іншими міжнародно-правовими договорами, є підґрунтям державної політики щодо забезпечення ювенального права на працю. Доктринальні підходи до дослідження окресленої тематики щодо проблеми правового регулювання суспільних відносин за участю молоді виходять за рамки науки трудового права, адже координування проблеми захисту права на працю численні й різноманітні.

Порівняльний аналіз міжнародних та європейських стандартів прав неповнолітніх осіб і національного ювенального законодавства у сфері забезпечення права на працю вищезгаданої категорії працівників демонструє високий ступінь їх кореляції. Інколи національне законодавство навіть випереджає міжнародні та європейські стандарти. Ювенальне право на працю забезпечене та захищене національним законодавством краще, ніж цього вимагають міжнародні та європейські стандарти. І навпаки, є прогалини в національному законодавстві щодо окремих міжнародно визнаних прав неповнолітніх осіб – право на свободу працевлаштування, що корелюється зі правом на свободу пересування; право на мінімальний період відпочинку в два дні тощо.

Література

1. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.01 ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 40 с.
2. BICE promotes the rights and dignity of children worldwide. URL: <https://bice.org/en/history-rights-child>.
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union 2012/C 326/02. *Official Journal of the European Union*. 26.10.2012. С. 326/391.
4. Convention on the Rights of the Child Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49. URL: www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf.
5. Council Decision of 26 November 2009 concerning the conclusion, by the European Community, of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Official Journal of the European Union*. 27.1.2010. L 23/35.
6. Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work. *Official Journal of the European Communities*. 20.8.1994. L 216/12.
7. General comment No. 5 (2003), General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6). CRC/GC/2003/5. URL: https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/general_comment_no_5_crc.pdf/.
8. Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations. URL: <https://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>.
9. Il lavoro minorile in Italia. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.eurofound.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fef_files%2Fefiro%2F2000%2F12%2Ffeature%2Fit0012363fit.doc&wdOrigin=BROWSELINK.
10. Korczak J. Jak kochać dziecko; Momenty wychowawcze; Prawo dziecka do szacunku. Red. nauk. S. Wołoszyn. 1993. 565, [2] s.
11. Lundy C. An introduction to the Convention on the Rights of the Child. Full Circle Press, Sparta, Ont., 1997. 128 pages.
12. Lundy L. United Nations Convention on the Rights of the Child and Child Well-Being. In : Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective. Springer Netherlands, 2013. Pages 2439-2462.
13. Verhellen E. The Convention on the Rights of the Child. In : Understanding Children's Rights : Collected Papers Presented at the Seventh International Interdisciplinary Course on Children's Rights, Held at Ghent University, November-December 2004, edited by Arabella Weyts, vol. 8, Ghent University. Children's Rights Centre, 2004. Pages 17-38. URL: <http://hdl.handle.net/1854/LU-602577>.

Кожушко С. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент

*Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана*

Галіахметов І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного
та міжнародного права
*Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана*